

Argustelling 2019

Monitoring van insecten in Friesland

Argustelling 2019

Tekst

Gerdien Bos & Henk de Vries

Met medewerking van

De agrarische collectieven NFW, ELAN & It Lege Midden (werving vrijwilligers) & Sicco Ens (veldwerk)

Rapportnummer

VS2019.047

Projectnummer

P2018.080

Productie

De Vlinderstichting
Mennonietenweg 10
Postbus 506
6700 AM Wageningen
T 0317 46 73 46
E info@vlinderstichting.nl
www.vlinderstichting.nl

Opdrachtgever

Provincie Fryslân (Meinte Engelmoer)

Deze publicatie kan worden geciteerd als

Bos-Groenendijk, G.I. & H.H. de Vries (2019). Argustelling 2019, monitoring van insecten in Friesland. Rapport VS2019.047. De Vlinderstichting, Wageningen.

Trefwoorden

Monitoring, Argustelling, argusvlinder, groene glazenmaker, gevlekte witsnuitlibel, agrarische collectieven

December 2019

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt d.m.v. druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande toestemming van De Vlinderstichting, noch mag het zonder een dergelijke toestemming gebruikt worden voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

Inhoud

Samenvatting	3
1. Inleiding	4
1.1 Aanleiding.....	4
1.2 Doelstelling.....	4
2. De Argustelling.....	5
2.1 Voorbereiding.....	5
2.2 Workshop en excursie	5
2.3 Nieuwe routes	6
2.4 Resultaten Argustelling	7
2.5 Resultaten Boerensloottelling	8
3. Gevlekte en sierlijke witsnuitlibel	9
3.1 Uitgangspunt	9
3.2 Werkwijze.....	9
3.3 Resultaten 2019	9
4. Aanbevelingen	11
Literatuur	12

Samenvatting

In 2019 is de Argustelling geïnitieerd, naar aanleiding van de vraag van de provincie om de insectenmonitoring goed op te zetten in Friesland en in samenspraak met de agrarische collectieven. De aanpak van de monitoring sluit aan bij het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). Het doel van dit project was om de monitoring van groene glazenmaker, argusvlinder (ANLb) en gevlekte en sierlijke witsnuitlibel (N2000) zo op te zetten dat het past binnen de doelen en wensen van de provincie en de agrarische collectieven en ecologisch relevant is. Het resultaat is een structuur van samenwerking die de monitoring op de lange termijn borgt.

Om nieuwe deelnemers toe te rusten tot het deelnemen aan de Argusvlinder, zijn een workshop en een excursie gegeven. In totaal hebben 36 mensen één van beide workshops en/of de excursie bijgewoond. Er zijn met de vrijwilligers elf routes voor de argusvlinder uitgezet en drie routes voor de groene glazenmaker. Daarnaast zijn er ter aanvulling nog twaalf routes uitgezet voor de argusvlinder die professioneel zijn gemonitord. Op respectievelijk zes en één route(s) zijn daadwerkelijk argusvlinders of groene glazenmakers waargenomen. Van de overige routes zijn er veel nog niet of slechts gedeeltelijk geteld omdat ze pas in de loop van het seizoen zijn uitgezet. Voor de gevlekte en sierlijke witsnuitlibel zijn twee nieuwe routes uitgezet.

Dit jaar is de Argustelling opgezet met het oog op de lange termijn. Omdat de monitoring wordt voortgezet, kan de opgedane ervaring uit dit project de komende jaren worden toegepast. We bevelen aan om de productieve samenwerking met drie agrarische collectieven in vervolgjaren uit te breiden naar Westergo en Súdwestkust, omdat daar grotere aantallen van de argusvlinder voorkomen. En het is wenselijk om via veldbezoeken extra tijd te besteden aan de ontwikkeling van kennis over de Friese leefgebieden - en dan vooral in agrarisch gebied - zodat vrijwilligers direct op de goede plekken aan de slag kunnen. Dit geldt zowel voor groene glazenmaker als voor argusvlinder.

Eén van de nieuwe locaties waar in 2019 een telroute is uitgezet voor de groene glazenmaker.

1. Inleiding

Soorten van de Habitatrichtlijn moeten op nationale en Europese schaal gerapporteerd worden. Het is dus van belang dat deze soorten goed gemonitord worden en de provincie Friesland heeft hiervoor een belangrijke verantwoordelijkheid. Ook in het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer is monitoring een belangrijke pijler. In 2019 is daarom de Argustelling geïnitieerd, naar aanleiding van de vraag van de provincie om de insectenmonitoring goed op te zetten in Friesland en in samenspraak met de agrarische collectieven. De soorten waar het om gaat in de Argustelling zijn de argusvlinder en de groene glazenmaker (ANLb). Daarnaast wordt ook de monitoring van de grote vuurvlinder, gevlekte witsnuitlibel en sierlijke witsnuitlibel (N2000) via dit project geborgd. De aanpak van de monitoring sluit aan bij het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM).

1.1 Aanleiding

In 2018 heeft er overleg plaatsgevonden tussen de provincie Friesland, enkele agrarische collectieven van Friesland en De Vlinderstichting. Bij de aanwezigen leefde de wens om de beleidsmonitoring van de groene glazenmaker en de argusvlinder goed in te richten in de provincie. De monitoring van de groene glazenmaker loopt al op landelijke schaal (Boerensloottelling), maar nu speelde de vraag om dit ook op provinciale schaal goed te regelen, zodat er provinciale trends kunnen worden berekend. Beleidsmonitoring van de argusvlinder was nog niet opgezet. Friesland is hiermee de eerste provincie die dit heeft opgepakt. Naast de doelsoorten uit het ANLb wil de provincie ook goed zicht krijgen op de Habitatrichtlijnsoorten waarvoor in Friesland N2000-gebieden zijn aangewezen. Het gaat om de grote vuurvlinder (Rottige Meenthe & Brandemeer), de gevlekte witsnuitlibel (Rottige Meenthe & Brandemeer, Alde Feanen en Fochteloërveen) en in de toekomst de sierlijke witsnuitlibel (Rottige Meenthe & Brandemeer).

1.2 Doelstelling

Het doel van dit project was om de monitoring van groene glazenmaker, argusvlinder (ANLb) en gevlekte en sierlijke witsnuitlibel (N2000) zo op te zetten dat het past binnen de doelen en wensen van de provincie en de agrarische collectieven en ecologisch relevant is. Het resultaat is een structuur van samenwerking die de monitoring op de lange termijn borgt.

2. De Argustelling

Om voor zichtbaarheid en herkenbaarheid te zorgen, hebben we de monitoring van argusvlinder en groene glazenmaker in Friesland de titel 'Argustelling' gegeven. De methodiek van de monitoring is gelijk aan die van het meetnet vlinders en libellen (Van Swaay et al. 2018). Dat wil zeggen dat er langs een vaste route van minimaal 50 en maximaal 1000 meter lang in rustige wandelpas geteld wordt, minimaal drie keer per jaar in de vliegtijd van de soort.

2.1 Voorbereiding

Ter voorbereiding op de werving van vrijwilligers is eerst een analyse gedaan van het voorkomen van de argusvlinder en groene glazenmaker in de periode 2013-2018 en is gekeken waar al actieve routes voor deze soorten aanwezig waren. Hiermee werd inzichtelijk waar de meest kansrijke plekken zich bevinden en waar nog routes nodig zijn. De kaarten zijn als basis gebruikt in de workshop, waarbij deelnemers konden zien waar ze in hun eigen omgeving zouden kunnen gaan tellen.

In het eerste kwartaal van 2019 is samen met de agrarische collectieven NFW, ELAN en It Lege Midden de workshop georganiseerd. Deelnemers zijn geworven onder de leden van de collectieven en de achterban van De Vlinderstichting.

2.2 Workshop en excursie

De eerste workshop vond plaats op 27 maart 2019 in Heerenveen. Er waren 26 enthousiaste deelnemers, vooral leden van de collectieven. De meeste deelnemers hadden al wel interesse in natuur maar nog geen ervaring met monitoring. Omdat de eerste workshop zo'n groot succes was en ook bleek dat verschillende mensen wel graag hadden willen komen maar op 27 maart verhinderd waren, is de workshop op 14 mei 2019 nogmaals georganiseerd op dezelfde locatie. Er waren toen negen deelnemers.

Tijdens de workshops leerden de deelnemers uitgebreid over de ecologie en herkenning van argusvlinder en groene glazenmaker. Daarnaast werd aandacht besteed aan de methode en het nut van monitoring en het verschil tussen monitoring en het doorgeven van 'losse waarnemingen'. In de tweede helft van het programma was er de gelegenheid om in groepjes de meegebrachte kaarten te bestuderen en konden de deelnemers de eigen kennis van het gebied inbrengen.

Deelnemers aan de workshop druk aan de slag met het bestuderen van de kaarten.

Op zaterdag 3 augustus 2019 vond de excursie plaats. Als locatie was gekozen voor natuurgebied De Deelen van Staatsbosbeheer. Hier komen zowel de groene glazenmaker als de argusvlinder voor en het gebied is goed te bereiken met de auto. De excursie vond plaats in de periode dat de vliegtijden van beide soorten overlappen. Omdat dit de eerste vereiste was waaraan de excursie moest voldoen, konden we niet voorkomen dat het midden in de zomervakantie viel. De opkomst was daarom niet heel groot, er waren negen deelnemers.

Ondanks de weersvoorspellingen viel het weer tegen. De zon liet zich helemaal niet zien en er vielen in de loop van de middag zelfs enkele spatjes regen. Beide soorten zijn daardoor tijdens de excursie niet waargenomen. Wel hebben de deelnemers een beeld gekregen van het leefgebied van beide soorten. En de sfeer was er gelukkig niet minder om.

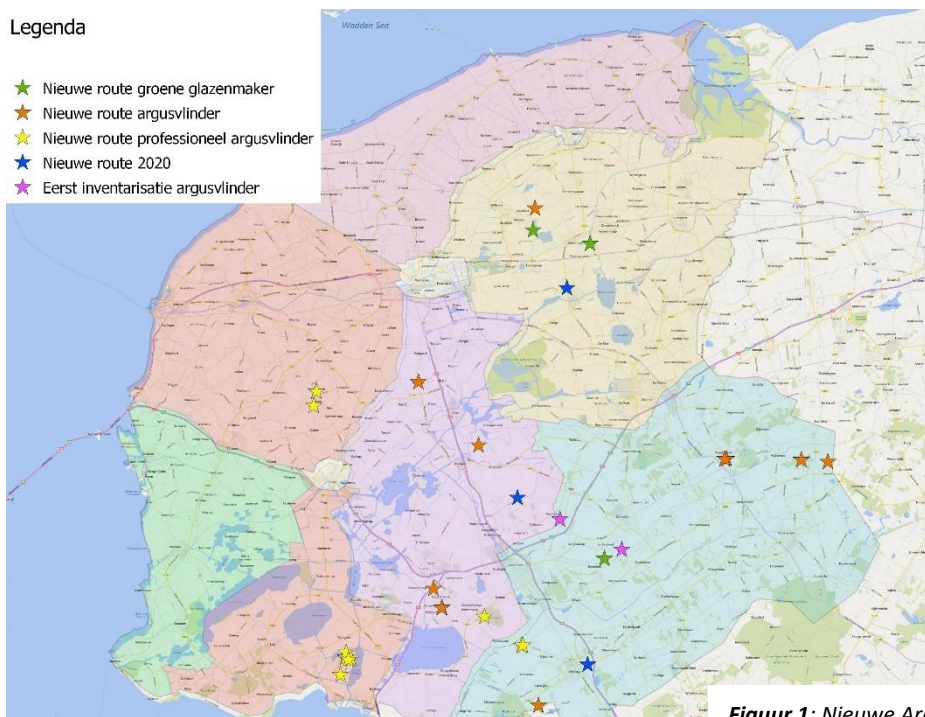

In de boot naar de overkant om te zoeken naar de groene glazenmaker.

2.3 Nieuwe routes

In 2019 zijn verschillende nieuwe routes uitgezet in het kader van de Argustelling (figuur 1). Naar aanleiding van de workshop hebben 14 mensen zich opgegeven om te gaan tellen. Met negen van hen hebben we ook daadwerkelijk nieuwe routes uitgezet. Twee deelnemers hebben dit jaar eerst in hun omgeving rondgekeken om te zien of ze de argusvlinder ergens zouden waarnemen (roze kleur). Met de overige drie mensen zullen we in 2020 nog een route gaan uitzetten (blauwe kleur). In totaal zijn er met de vrijwilligers elf routes voor de argusvlinder uitgezet (oranje kleur) en drie routes voor de groene glazenmaker (groene kleur). Daarnaast zijn er ter aanvulling nog twaalf routes uitgezet voor de argusvlinder die professioneel zijn gemonitord (gele kleur).

Legenda

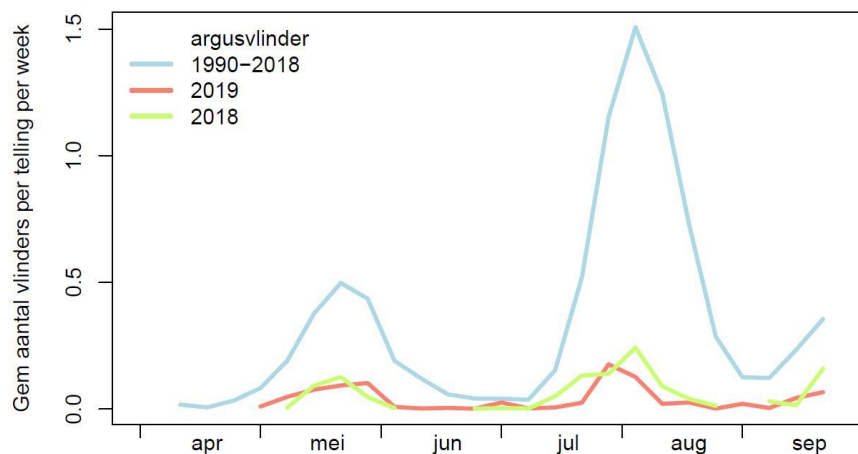

Figuur 1: Nieuwe Argustelling-routes in 2019.

2.4 Resultaten Argustelling

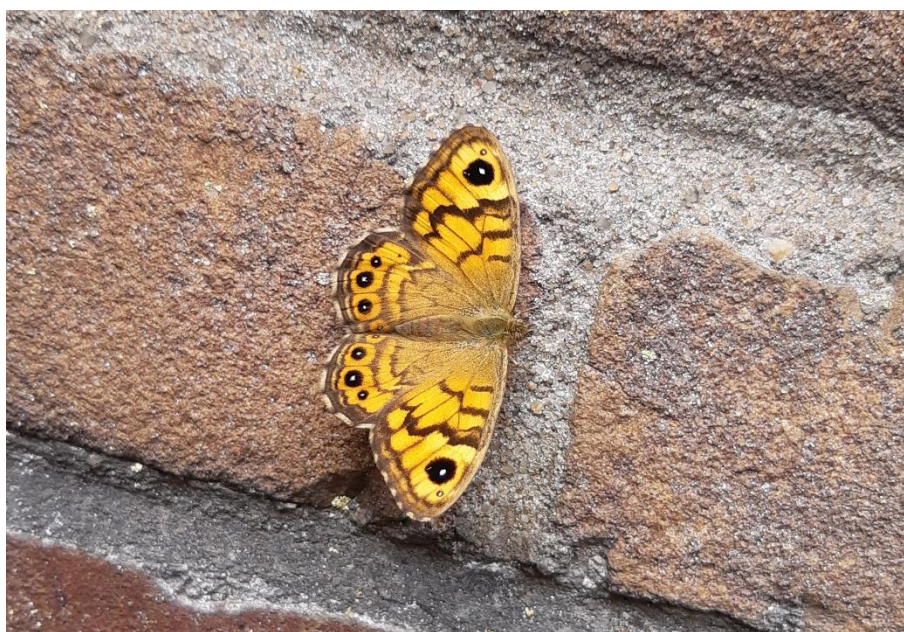
Sommige nieuwe routes zijn in 2019 nog niet geteld omdat ze pas in de loop van het seizoen zijn aangemaakt. Dit geldt voor zes argusvlinderroutes en één groene glazenmakerroute. Van de overige zeventien routes voor de argusvlinder zijn er op zes routes daadwerkelijk argusvlinders gezien. Dit zijn allen routes die professioneel geteld zijn. De vrijwilligers hebben dus helaas geen argusvlinders waargenomen op hun routes. Van de overige twee groene glazenmakerroutes is er op één route groene glazenmaker waargenomen.

De argusvlinder had in 2019 geen best jaar, en ook 2018 was lager dan gemiddeld (figuur 2). Het past dus in het landelijk beeld dat er maar weinig argusvlinders zijn waargenomen.

Figuur 2: Aantalsverloop van de argusvlinder (bron: NEM)

Over de waargenomen aantallen is nu verder nog weinig te zeggen. De resultaten van de tellingen worden waardevoller naarmate er meer jaren is gemonitord. De huidige methode wordt dan ook in de komende jaren voortgezet.

Oog in oog met de eerste argusvlinder, gefotografeerd door een teller.

2.5 Resultaten Boerensloottelling

De Argustelling bouwt deels voort op een aanpak die in 2016 is gestart, de Boerensloottelling. Deze telling is een gezamenlijke opdracht van de provincies Friesland, Groningen, Utrecht en Zuid-Holland en richt zich op het tellen van groene glazenmakers in agrarisch gebied. De bedoeling is om landelijk de effecten van het afsluiten van pakketten in het kader van ANLb vast te stellen. In 2019 zijn er deels door vrijwilligers en deels door professionals in Friesland in totaal 24 routes met groene glazenmakers geteld (De Vries en Kok, 2019). Dit is inclusief de agrarische route in Tuskenlytsen die afgelopen jaar geïnitieerd werd via de Argustelling. Bij deze agrarische routes werden in 2019 op 14 routes groene glazenmakers geteld. In totaal werden hierbij 47 groene glazenmakers waargenomen, met een gemiddelde van 2 per route en als maximum 8 exemplaren op één route (tabel 1). Dit is vanuit landelijk perspectief gezien veel, in Zuid-Holland en Utrecht waren de aantallen afgelopen jaar sterk afgenomen.

Tabel 1: Overzicht van routes die in 2019 in Fries agrarisch gebied gelopen werden voor de groene glazenmaker, met de aantallen bezoeken en getelde libellen.

Routenummer	Routenaam	Bezoeken	Groene glazenmakers
1617	Bontebok Achtstewijk 3	1	
1618	Bontebok Achtstewijk 2	1	
1619	Bontebok Vijfdewijk	1	7
1473	Alde IE route 1	3	1
1474	Alde IE route 2	3	8
1475	Alde IE route 3	3	
1476	Alde IE route 4	3	6
1477	Alde IE route 5	3	1
1478	Alde IE route 6	3	1
1480	Goudberch 1	3	
1481	Goudberch 2	3	2
1482	Goudberch 3	3	3
1483	Goudberch 4	3	1
1484	Goudberch 5	3	
1485	Goudberch 6	3	2
1486	Goudberch 7	3	7
1487	Goudberch 8	3	1
1488	Bontebok	3	3
1489	Smalle Ee 1	3	
1490	Smalle Ee 2	3	
1491	Smalle Ee 3	3	
1492	Smalle Ee 4	3	
1624	Smalle Ee 5	3	
1728	Tuskenlytsen	6	4

3. Gevlekte en sierlijke witsnuitlibel

De gevlekte witsnuitlibel staat op bijlage 2 en 4 van de Habitatrichtlijn en heeft als zodanig een Europese beschermingsstatus. De soort doet het vrij goed in Nederland en heeft in de afgelopen jaren steeds nieuwe plekken gekoloniseerd. Het N2000-gebied Rottige Meenthe & Brandemeer is al aangewezen voor de soort. Twee nieuw bezette gebieden in Friesland, de Alde Feanen (bezet in 2003) en het Fochteloërveen (bezet in 2005) zijn inmiddels ook aangewezen voor de gevlekte witsnuitlibel (Bos-Groenendijk et al. 2017, Ministerie van LNV, 2018). De sierlijke witsnuitlibel plant zich sinds 2009 weer in Nederland voort en zal dus na 2019 als Nederlandse soort erkend worden. De soort staat op bijlage 4 van de Habitatrichtlijn en komt in Friesland voor in het N2000-gebied Rottige Meenthe & Brandemeer en in de Lindevallei.

3.1 Uitgangspunt

Het aantalsverloop van deze twee soorten wordt gevolgd via het meetnet libellen, dat onderdeel uitmaakt van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). Dit is o.a. nodig voor het rapporteren van de Staat van Instandhouding van de soort en de zesjaarlijkse rapportage naar de Europese Unie.

Binnen het meetnet libellen lagen anno 2018 vijf routes voor de gevlekte witsnuitlibel in het gebied Rottige Meenthe & Brandemeer (tabel 2). De routes zijn gestart in 2014, maar zijn in 2016 en 2017 niet geteld omdat er geen vergunning kwam van Staatsbosbeheer. Dit probleem is inmiddels verholpen en sinds 2018 worden de routes weer gelopen. Voor de sierlijke witsnuitlibel was er bij aanvang van dit project nog geen route.

In de Alde Feanen liggen sinds 2011 twee routes waarop de gevlekte witsnuitlibel geteld wordt. In het Fochteloërveen waren nog geen routes aanwezig.

Tabel 2: Huidige routes gevlekte witsnuitlibel in N2000-gebieden in Friesland

N2000-gebied	Routennummer	Startjaar
Rottige Meenthe & Brandemeer	L1321	2014
Rottige Meenthe & Brandemeer	L1322	2014
Rottige Meenthe & Brandemeer	L1323	2014
Rottige Meenthe & Brandemeer	L1324	2014
Rottige Meenthe & Brandemeer	L1325	2014
Fochteloërveen	L1620	2019
Alde Feanen	L1182	2011
Alde Feanen	L1183	2011

3.2 Werkwijze

Met de vrijwilliger die de gevlekte witsnuitlibel in de Rottige Meenthe & Brandemeer telt, is begin 2019 een nieuwe route uitgezet voor de sierlijke witsnuitlibel in de Brandemeer. De route is uitgezet langs de plas waar in de afgelopen jaren de meeste waarnemingen werden gedaan (bron: NDFF). In het Fochteloërveen is een route uitgezet met een vrijwilliger die daar al vlinders telde en nu ook de libellen erbij zal gaan tellen.

3.3 Resultaten 2019

De vijf routes in de Rottige Meenthe & Brandemeer voor de gevlekte witsnuitlibel zijn in 2018 en 2019 weer geteld nadat ze twee jaar niet waren gelopen vanwege het uitblijven van een vergunning. Er zijn in totaal twee exemplaren geteld. Elders in het gebied zijn nog twaalf waarnemingen van de soort gedaan (bron: NDFF). Voor de sierlijke witsnuitlibel is in de Brandemeer in 2019 een nieuwe route uitgezet. Langs deze route zijn drie exemplaren geteld. Ook langs route L1321 zijn dit jaar, voor het eerst, twee sierlijke witsnuitlibellen gezien. Volgend jaar zal gekeken worden of de soort weer wordt waargenomen. Als dit het geval is, zal hier een extra route voor de sierlijke witsnuitlibel worden aangemaakt.

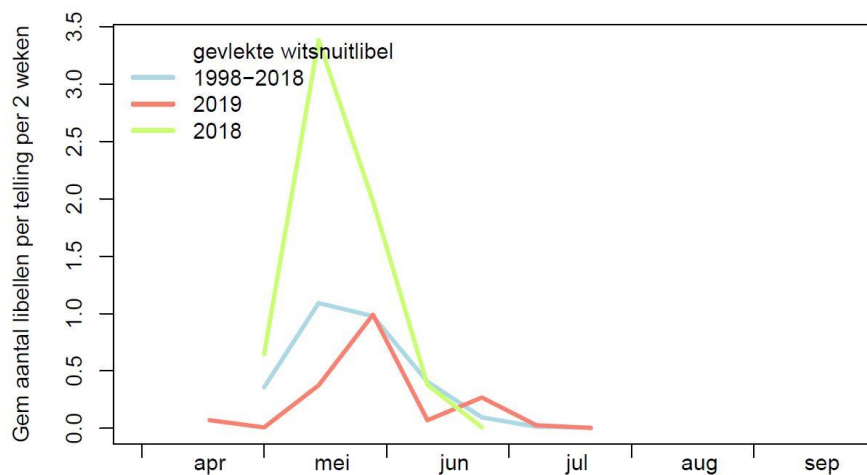

Sierlijke witsnuitlibel in de Rottige Meenthe langs route L1321 (foto: Gerard Bergsma)

In het Fochteloërveen is in 2019 voor het eerst geteld. Er zijn geen gevlekte witsnuitlibellen waargenomen op de route, hoewel er wel meerdere keren in de juiste periode geteld is. Elders in het Friese deel van het Fochteloërveen zijn in 2019 zes waarnemingen gedaan van gevlekte witsnuitlibellen (bron: NDFF). De soort was dus waarschijnlijk niet talrijk dit jaar.

In de Alde Feanen wordt de gevlekte witsnuitlibel al sinds 2011 geteld. Ook daar waren dit jaar de aantallen heel laag, terwijl ze in 2018 juist uitzonderlijk hoog waren.

De lage aantallen van de gevlekte witsnuitlibel in 2019 komen overeen met het landelijke beeld (figuur 3). Dit jaar deed de soort het vooral in het begin van de vliegtijd slechter dan gemiddeld. Het jaar 2018 was juist een uitzonderlijk goed jaar voor de soort. Dit kan waarschijnlijk verklaard worden door het mooie, warme voorjaar in 2018, terwijl door de droogte later dat jaar en in 2019 veel voortplantingswateren minder water bevatten dan normaal of zelfs helemaal droogvielen.

Figuur 3: Aantalsverloop van de gevlekte witsnuitlibel (bron: NEM)

4. Aanbevelingen

Dit jaar is de Argustelling opgezet met het oog op de lange termijn. De samenwerking tussen De Vlinderstichting en de agrarische collectieven was relatief nieuw, zowel voor de organisaties als voor de vrijwilligers. We wisten daarom van tevoren niet precies hoe de werving van vrijwilligers zou lopen en hoeveel nieuwe vrijwilligers het project zou opleveren. Omdat de monitoring wordt voortgezet, kan de opgedane ervaring uit dit project de komende jaren worden toegepast.

De samenwerking tussen De Vlinderstichting en de agrarische collectieven verliep goed en leverde een mooi aantal geïnteresseerden op. Het voortzetten van de samenwerking in deze vorm verdient daarom aanbeveling.

De activiteiten rondom de Argustelling hebben zich in 2019 vooral gericht op de gebieden van de collectieven ELAN, It Lege Midden en de Noardlike Fryske Wâlden. In de vervolgjaren zou voor het vinden van nieuwe vrijwilligers ook samengewerkt moeten worden met de collectieven Westergo en Súdwestkust. De argusvlinder is daar nog het meest talrijk.

In 2019 is gebleken dat het moeilijk is om vanuit de NDFF te voorspellen of een bepaalde locatie of regio geschikt is voor een telroute. Omdat de argusvlinder vrij mobiel is, worden er verspreid waarnemingen gedaan en het is niet altijd duidelijk of het gaat om langsvliegende dieren of een populatie ter plekke. Ook is in het agrarisch gebied het ontbreken van waarnemingen geen aanwijzing dat de soort er niet voorkomt. Het kan net zo goed zijn dat er daar nog nooit waarnemingen zijn doorgegeven. Daarom zou in het vervolg meer tijd doorgebracht moeten worden met het verbeteren van het zoekbeeld. Door enkele dagen in het veld door te brengen in de vliegtijd van de argusvlinder, krijgen we meer grip op welke locaties in Friesland geschikt zijn om nieuwe telroutes te starten en welke niet.

Om nieuwe locaties te vinden waar de groene glazenmaker geteld kan worden, is het nodig dat er een completer beeld ontstaat van het voorkomen van krabbenscheer. Er is daarom in het plan voor het vervolgtraject opgenomen om bij de collectieven en bij terreinbeheerders gegevens op te vragen over het voorkomen van sloten met krabbenscheer. Deze locaties moeten vervolgens in het veld verkend worden om te controleren of ze geschikt zijn als nieuwe telroute.

Literatuur

- Bos-Groenendijk, G.I., C.A.M. van Swaay, A.W. Gmelig Meyling, T. Termaat, J. van Deijk, B. Koese, J.T. Smit, R.C.M. Creemers, J. Kranenbarg, O. Bos, M. La Haye, V. Dijkstra, L. Sparrius & B. Odé (2017). *Het voorkomen van Habitatrichtlijnsoorten in Habitatrichtlijngebieden, Advies ten aanzien van wijzigingen in de Natura 2000-aanwijzingsbesluiten*. Rapport VS2017.014, De Vlinderstichting, Wageningen.
- De Vries, H.H., Kok, J. (2019). Resultaten Agrarisch Meetnet Libellen 2019. Rapport VS2019.040. De Vlinderstichting, Wageningen.
- Ministerie van LNV (2018). *Ontwerpwijzigingsbesluit Habitatrichtlijngebieden vanwege aanwezige waarden, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit*. Staatscourant, jaargang 2018, nr. 12368, 5 maart 2018.
<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2018-12368.html>
- Van Swaay, C.A.M., Bos-Groenendijk, G.I., Deijk, J.R. van, Grunsven, R.H.A. van, Kok, J.M., Huskens, K. & Poot, M. (2018). *Handleiding landelijke meetnetten vlinders, libellen en nachtvlinders*. Rapport VS2018.011, De Vlinderstichting, Wageningen & Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag.